

١٥٢٦

دانشکده بولیسینا

دانشکده علوم
گروه فیزیک

پایان نامه:

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فیزیک (گرایش هسته‌ای)

عنوان:

**بررسی توزیع زاویه‌ای هادرون‌های تولید شده در پراکندگی
الکترون-پوزیترون با استفاده از داده‌های جدید**

استاد راهنما:

دکتر قاسم فروزانی

استاد مشاور:

دکتر سعید سهیلی

پژوهشگر:

کاظم زارعی

- ۰ / ۱۲۷ / ۱۸۶

زمستان ۸۶

۱۰۴۷۷

همه امتیازهای این پایان نامه به دانشگاه بوعلی سینا همدان تعلق دارد. در صورت استفاده از تمام یا بخشی از مطالب پایان نامه در مجلات، کنفرانس‌ها و یا سخنرانی‌ها باید نام دانشگاه بوعلی سینا (یا استاد یا استادان راهنمای پایان نامه) و نام دانشجو با ذکر مأخذ و ضمن کسب مجوز کتبی از دفتر تحصیلات تكمیلی دانشگاه ثبت شود. در غیر این صورت مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

دانشگاه بوعلی سینا

دانشکده علوم پایه

گروه فیزیک

پایان نامه کارشناسی ارشد فیزیک

گرایش هسته‌ای

تحت عنوان:

بررسی توزیع زاویه‌ای هادرون‌های تولید شده در پراکندگی الکترون-پوزیترون با استفاده از داده‌های جدید

استاد راهنما:

دکتر قاسم فروزانی

استاد مشاور:

دکتر سعید سهیلی

پژوهشگر:

کاظم زارعی

تصویب و ارزشیابی توسط کمیته ارزیابی پایان نامه:

۱- استاد راهنما: دکتر قاسم فروزانی دانشیار دانشگاه بوعلی سینا

۲- استاد مشاور: دکتر سعید سهیلی استادیار دانشگاه بوعلی سینا

۳- استاد مدعو: دکتر فریدون سموات استادیار دانشگاه بوعلی سینا

۴- استاد مدعو: دکتر سید کامران مؤیدی استادیار دانشگاه اراک

دانشگاه بوعلی سینا

دانشکده علوم پایه
گروه فیزیک

جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد
آقای کاظم زارعی در رشته فیزیک
(گرایش هسته‌ای)

تحت عنوان:

**بررسی توزیع زاویه‌ای هادرون‌های تولید شده در پراکندگی
الکترون-پوزیترون با استفاده از داده‌های جدید**

به ارزش ۶ واحد در روز چهارشنبه ۱۳۸۶/۱۱/۳ ساعت ۱۱ صبح در سالن آمفی تئاتر ۱

دانشکده علوم پایه و با حضور اعضای هیأت داوران زیر برگزار گردید و با نمره ۱۹
و درجه عالی به تصویب رسید.

هیأت داوران:

ردیف	سمت در هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی - گروه / دانشکده / دانشگاه	محل امضاء
.۱	استاد راهنما	دکتر قاسم فروزانی	دانشیار - فیزیک / علوم / بوقلی سینا	
.۲	استاد مشاور	دکتر سعید سهیلی	استادیار - فیزیک / علوم / بوقلی سینا	
.۳	استاد مدعو	دکتر سید کامران مؤیدی	استادیار - فیزیک / علوم / ارائه	
.۴	استاد داور (داخلی)	دکتر فریدون سموات	استادیار - فیزیک / علوم / بوقلی سینا	

تقدیم:

پدر و مادر فدا کارم که مهرشان بنای شد برای تلاش پژوهش و در کسب علم و دانش

و

همسر مهربانم که سکوه نگرش او سرپای وجودم را فرا گرفته است.

تشکر و قدردانی

سر برآستان جلال پروردگار بی‌همتا می‌سایم که دگر بار توفیق اندوختن دانشی هرچند اندک را روزیم فرمود. اینک که توفیق جمع آوری و تهیه این پایان‌نامه را یافته‌ام، بر خود واجب می‌دانم از تمامی عزیزان و سرورانی که در طی انجام این پژوهش بندۀ را یاری نموده‌اند، تشکر و قدردانی نمایم.

بی‌تردید انجام این تحقیق بدون راهنمایی و مساعدت استاد محترم جناب آقای دکتر فروزانی مقدور نبود. بر خود لازم تا از تلاش‌های بی‌شایان در پایه‌ریزی و مشاورت در طول انجام این پژوهه صمیمانه تقدير و تشکر نمایم. همچنین از جناب آقای دکتر سهیلی که زحمت مشاوره این پایان‌نامه را بر عهده داشتند صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم.

از پدر و مادر بزرگوارم که همواره تکیه‌گاه و حامی من در کلیه مراحل زندگی‌ام بوده‌اند کمال سپاس و تشکر را ابراز می‌نمایم. از همسر عزیزم که در این مدت یار و پشتیبان من بودند، قدردانی می‌نمایم. از برادران و خواهران عزیزم که همراه همیشگی من در کلیه مراحل زندگی بوده‌اند، کمال سپاس و تشکر را دارم. همچنین از خواهرزاده عزیزم، مرتضی عالی نژاد، که در تایپ این پایان‌نامه کمک فراوانی کرده‌اند، تشکر می‌نمایم. از تمام دوستانم که در طول مدت تحصیل مرا مورد لطف و عنایت خود قرار دادند صمیمانه سپاس‌گزارم.

کاظم زارعی

بهمن ۸۶

نام خانوادگی دانشجو: زارعی

عنوان پایان نامه:

بررسی توزیع زاویه‌ای هادرон‌های تولید شده در پراکندگی الکترون-پوزیترون با استفاده از داده‌های جدید

استاد راهنما: دکتر قاسم فروزانی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد گرایش: هسته‌ای

دانشگاه: بولوی سینا تاریخ فارغ‌التحصیلی: ۸۶/۱۱/۳ تعداد صفحه: ۱۰۳

کلید واژه‌ها: توزیع زاویه‌ای، پراکندگی الکترون-پوزیترون، آشکارساز، هادرон، اسپین

چکیده:

واکنش نابودی الکترون-پوزیترون و سپس تولید زوج‌های دیگر (شامل لپتون‌ها و هادرون‌ها)، هم از جنبه نظری و هم از

جنبه آزمایشگاهی مورد توجه است که در سال‌های اخیر از اهمیت زیادی در فیزیک ذرات بنیادی برخوردار شده است. برخورد

الکترون و پوزیترون در شتابدهندهای مانند LEP, SLAC, TRISTAN, VEPP-2M, BEPC, با انرژی بالا انجام می‌شود. از

لحاظ نظری، این واکنش اولین بار توسط P.A.M Dirac در سال ۱۹۳۰ مورد بررسی قرار گرفت.

الکترون‌ها و پوزیترون‌ها در برهمکنش‌های قوی شرکت نمی‌کنند. در انرژی‌های فعلی، تنها راهی که برخورد e^-e^+ می‌تواند

بطور قوی ذرات برهمکنش کننده را تولید کند، از طریق یک فوتون مجازی است، $e^- + e^+ \rightarrow \gamma \rightarrow q + \bar{q} \rightarrow \text{hadrons}$.

برای یک لحظه کوتاه کوارک‌ها جدا از هم در یک حالت آزادی حرکت می‌کنند اما هنگامی که فاصله آنها به 10^{-15} متر (قطر

یک هادرон) رسید، برهمکنش قوی آنها به قدری بزرگ می‌شود که جفت کوارک-آنتی کوارک‌های جدید تولید می‌شوند. این

کوارک‌ها و آنتی کوارک‌ها، در عمل یک دوچین از آنها، در یک نمونه آزمایش مدرن، در هزاران ترکیب جهت ساختن مزون‌ها و

باریون‌ها که به گونه واقعی در آشکارساز نشان داده می‌شود، به هم می‌پیوندند. همانند اغلب واکنش‌ها، کمیت مورد علاقه

سطح مقطع دیفرانسیلی می‌باشد، $d\sigma/d\Omega$.

در این پایان‌نامه، توزیع زاویه‌ای هادرون‌های تولید شده در این برهمکنش مورد بررسی قرار گرفته است. ما با استفاده از

داده‌های جدید بدست آمده از آشکارساز OPAL در LEP ، در محدوده انرژی مرکز جرم GeV 130-205، همپنین آشکارساز

KLOE در انرژی مرکز جرم 1.2 GeV توزیع زاویه‌ای هادرون‌های تولید شده در این واکنش را بدست

می‌آوریم. سپس نتایج حاصل را با پیشگویی‌های نظری مقایسه می‌کنیم و نشان می‌دهیم که اسپین ذرات تولید شده نقش

مؤثری در توزیع زاویه‌ای آنها دارد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
فصل اول	
۶	۱-۱ مدل کوارک
۷	۱-۲ نیروهای اساسی
۸	۱-۳ الکترودینامیک کوانتومی (QED)
۱۴	۱-۴ قطبش خلاء در الکترودینامیک کوانتومی
۱۶	۱-۵ کرومودینامیک کوانتومی (QCD)
۱۸	۱-۶ برهمنکنش های ضعیف
۲۰	۱-۷ همودایی لورنتز و نمایش چهاربرداری
۲۱	۱-۸ نظریه پراکندگی
۲۲	۱-۹ سطح مقطع پراکندگی
۲۵	۱-۱۰ پراکندگی رادرفورد
۲۷	۱-۱۱ قاعدة طلایی فرمی
۲۸	۱-۱۲ پراکندگی دو ذره ای در مختصات مرکز جرم
فصل دوم	
۳۳	۲-۱ مکانیک کوانتوم غیر نسبیتی
۳۴	۲-۲ معادله کلین- گوردن
۳۵	۲-۳ تفسیر فاینمن برای جواب های $E < 0$

۳۷	۴-۲ نظریه اختلال غیر نسبیتی
۴۰	۴-۵ برهمنکنش الکترون بدون اسپین با میدان الکترو مغناطیسی A^{μ}
۴۱	۴-۶ پراکندگی الکترون-میون بدون اسپین
۴۴	۴-۷ متغیرهای ناوردا (متغیرهای مندل اشتام)
۴۶	۴-۸ انتشارگر
۴۸	۴-۹ معادله دیراک
۴۸	۴-۹-۱ معادله دیراک
۴۹	۴-۹-۲ شکل همودای معادله دیراک و ماتریس های γ
۵۰	۴-۹-۳ پایستگی جریان و معادله همیوغ
۵۱	۴-۹-۴ اسپینورهای ذره آزاد
۵۴	۴-۹-۵ پاد ذرات
۵۵	۴-۹-۶ نرمالیزاسیون اسپینور ها و روابط تمامیت
۵۷	۴-۱۰ برهمنکنش الکترون اسپین $1/2$ با یک میدان الکترو مغناطیسی A^{μ}

فصل سوم

۶۰	پراکندگی الکترون-پوزیترون e^+e^- و تولید هادرон ها
۶۱	۳-۱ پراکندگی مولر $e^-e^- \rightarrow e^-e^-$
۶۳	۳-۲ پراکندگی $e^-\mu^- \rightarrow e^-\mu^-$
۶۶	۳-۳ پراکندگی $e^-e^+ \rightarrow \mu^+\mu^-$
۶۸	۳-۴ تولید هادرон ها در پراکندگی الکترون - پوزیترون $e^-e^+ \rightarrow q\bar{q}$
۷۵	۳-۵ پراکندگی الکترون از یک چگالی بار ثابت
۷۹	۳-۶ پراکندگی $e^-\pi^+$

۸۱	$e^+e^- \rightarrow \pi^-\pi^+$	۳-۷ پراکندگی
۸۷		۳-۸ نتیجه گیری
۸۹		مراجع
۹۲		A پیوست
۹۴		B پیوست
۹۶		C پیوست
۱۰۳		چکیده انگلیسی

فهرست شکل ها

صفحه

عنوان

مقدمه

- شکل A- فوتون مجازی تولید شده در نابودی پرتو های الکترون و پوزیترون به زوج های کوارک و آنتی کوارک واپاشی می کند.
- ۱ شکل B- میدان رنگی $q\bar{q}$ بصورت $V(r) \sim e^+e^-$ بصورت $V(r) \sim 1/r$ می باشد.
- ۲ شکل C- تشکیل جت هنگام جدا شدن کوارک و آنتی کوارک
- شکل D- جت های کوارک و آنتی کوارک تولید شده در برخورد سر به سر e^+ و e^- در مرکز تصویر

فصل اول

- ۶ شکل ۱-۱
- ۶ شکل ۱-۲
- ۷ شکل ۱-۳
- ۸ شکل ۱-۴
- ۸ شکل ۱-۵
- ۹ شکل ۱-۶ نمودار های مرتبه بالاتر فاینمن
- ۱۱ شکل ۱-۷
- ۱۲ شکل ۱-۸ محاصره شدن یک بار الکتریکی q به وسیله محیط عایق

- شکل ۱-۹ - بار موثر بصورت تابعی از فاصله ۱۲
- شکل ۱-۱۰ - ۱۳
- شکل ۱-۱۱ - ۱۴
- شکل ۱-۱۲ - ۱۵
- شکل ۱-۱۳ - ۱۶
- شکل ۱-۱۴ - ۱۷
- شکل ۱-۱۵ - ۲۱
- شکل ۱-۱۶ - پراکندگی از یک پتانسیل سخت. θ زاویه پراکندگی و b شاخص برخورد می باشد. ۲۱
- شکل ۱-۱۷ - برخورد ذره در ناحیه $d\sigma$ با زاویه $d\Omega$ فضایی پراکنده می شود. ۲۲
- شکل ۱-۱۹ - پراکندگی دو ذره ای در چارچوب CM ۲۶

فصل دوم

- شکل ۲-۱ - یک الکترون بدون اسپین با پتانسیل A'' برهمنش می کند. ۳۸
- شکل ۲-۲ - نمودار فاینمن پراکندگی الکترون-میون ۳۹
- شکل ۲-۳ - عامل راس و انتشارگر در پراکندگی الکترون-میون . ۴۰
- شکل ۲-۴ - نمودار s, t, u که نشان دهنده ناحیه فیزیکی برای واکنش $e^- + e^+ \rightarrow e^- + e^+$... ۴۲
- شکل ۲-۵ - نمودار نابودی فاینمن $e^- e^+ \rightarrow \gamma$ که با استفاده از خطوط ذرات (الکترون ها) رسم شده است. ۴۳
- شکل های ۲-۶ - بخش جریان الکترومغناطیسی مربوط به یک الکترون اسپین $1/2$ در نمودار فاینمن. ۵۵

فصل سوم

شکل ۱-۳-۱- برخی از واکنش هایی که احتمال آنها در پراکندگی e^+e^- وجود دارد ۵۶

شکل ۱-۳-۲- نمودار فاینمن برای پراکندگی $e^-e^- \rightarrow e^-e^-$ ۵۷

شکل ۱-۳-۳- دومین نمودار برای $e^-e^- \rightarrow e^-e^-$ ۵۸

شکل ۱-۳-۴ نمودار فاینمن برای پراکندگی الکترون- مئون ۵۹

شکل ۱-۳-۵- نمودار فاینمن برای $\mu^+\mu^- \rightarrow e^-e^+$. پادذرات بوسیله خطوط ذرات (e^- و μ^-) مشخص شده اند. ۶۳

شکل ۱-۳-۶- برخورد پرتوهای الکترون و پوزیترون که انرژی هر کدام E_e می باشد. ۶۴

شکل ۱-۳-۷- نمودار سطح مقطع واکنش هادرон های تولیدی در پراکندگی الکترون-پوزیترون.

با استفاده از داده های بدست از آشکار ساز DELPHI و مقایسه آن با مقادیر پیشگویی شده

در مدل استاندارد. ۶۵

شکل ۱-۳-۸- نسبت سطح مقطع بدست آمده از آزمایش (σ_{EX}) به مدل استاندارد (σ_{SM}) ۶۶

شکل ۱-۳-۹- توزیع زاویه ای اندازه گیری شده برای هادرон های تولید شده در پراکندگی

الکترون - پوزیترون برای انرژی های مرکز جرم 161.34 GeV , 136.22 GeV , 130.25 GeV

..... 205GeV , 196 GeV , 172.12 GeV , ۶۷

شکل ۱-۳-۱۰- نسبت R که بصورت تابعی از انرژی مرکز جرم در محدوده 0-40 GeV رسم شده

است. داده ها با استفاده از آشکارسازهای موجود در Novosibirsk, Slac, Beijing و Frascati و Desy

بدست آمده است. ۶۹

شکل ۱-۳-۱۱- نمودارهای فاینمن برای پراکندگی یک الکترون توسط یک بار ثابت Ze (بطور

مثال از یک هسته). ۷۱

شکل ۱-۳-۱۲ نمودار پراکندگی الکترون- پایون، شامل تصحیح هادرونی در راس $\pi\pi\gamma$ ۷۴

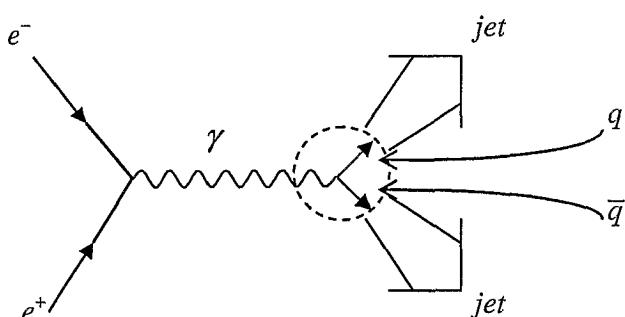
شکل ۱-۳-۱۳- انحراف یک الکترون توسط یک بار ثابت. ۷۴

- ۷۵ شکل ۱۴-۳- پراکندگی $e^-\pi^+$
- شکل ۱۵- ۳- نمودار فاینمن برای $\pi^+\pi^- \rightarrow e^+e^-$. پادذرات بوسیله خطوط ذرات (e^- و π^-) مشخص شده اند.
- ۷۷ شکل ۱۶- ۳- نمودار توزیع زاویه ای پایون های تولید شده در پراکندگی الکترون و پوزیترون در انرژی مرکز جرم 1.2 GeV
- ۷۸ شکل ۱۷- ۳- آشکارساز CMD-2
- ۸۰ شکل ۱۸- ۳- تعریف پارامترهای پراکندگی در چارچوب مرکز جرم.
- شکل ۱۹- ۳- توزیع فضای راس ها: نمودار سمت چپ توزیع فاصله راس تا محور بیم ها (m) را نشان می دهد و نمودار سمت راست بیانگر توزیع فاصله بین راس و مرکز آشکار ساز در طول محور بیم ها (Z) می باشد و ناحیه پرشده نشان دهنده رویدادهای زمینه است.
- ۸۱ شکل ۲۰- ۳- نمودار سطح مقطع واکنش $e^+e^- \rightarrow \pi^+\pi^-$ بر حسب \sqrt{s} در بازه $0.6 < \sqrt{s} < 0.98 \text{ GeV}$
- ۸۲ شکل ۲۱- ۳- نمودار مربع عامل ساختار پایون ($F^2(s)$) بر حسب \sqrt{s} در بازه $0.6 < \sqrt{s} < 0.98 \text{ GeV}$

مقدمة

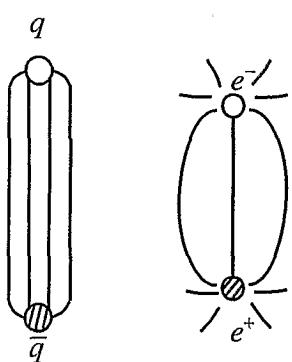
مقدمه

در محدوده فیزیک انرژی بالا، پراکندگی الکترون پوزیترون یک آزمایش مناسب برای مطالعه مدل کوارک و ساختار هادرون ها می باشد. در این آزمایش پرتو های الکترون و پوزیترون بصورت سر به سر با هم بر خورد می کنند، که باعث نابودی زوج الکترون پوزیترون و تولید یک فوتون می شود. فوتون تولید شده به نوبه خود به یک زوج کوارک آنتی کوارک واپاشی می کند، که در شکل A نشان داده شده است. هنگامی که فاصله زوج کوارک آنتی کوارک به یک فرمی ($1F = 10^{-13} cm$) می رسد، ثابت جفت شدگی α_s بزرگتر می شود. و به دنبال آن برهمکنش بین کوارک و آنتی کوارک افزایش یافته که باعث کم شدن انرژی جنبشی آنها می شود. این امر ناشی از برهمکنش رنگی آنها می باشد که بواسطه تبادل ذرات گلوئون بین آنها صورت می گیرد.

شکل A فوتون مجازی تولید شده در نابودی پرتو های الکترون و پوزیترون به زوج های کوارک-آنتی کوارک واپاشی می کند.

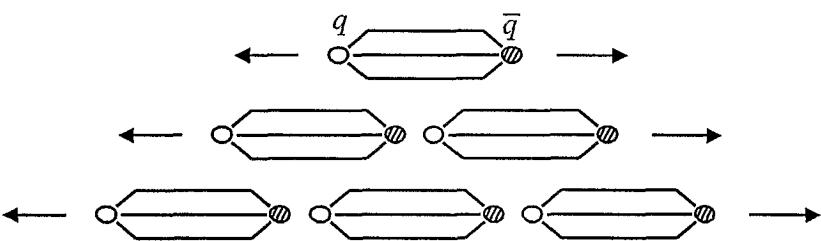
خطوط میدان رنگی بین کوارک و آنتی کوارک تولید شده به درون یک منطقه تیوب مانند فشرده می شوند(شکل B). این امر باعث تفاوت این برهمکنش با برهمکنش الکتروномغناطیسی می شود که در آن خطوط میدان با افزایش فاصله بارها باز شده و میدان ضعیف تر می شود.

شکل.B. میدان رنگی $q\bar{q}$ بصورت $r \sim V(r)$ می باشد و میدان

کولمبی e^+e^- بصورت $r \sim 1/r V(r)$ می باشد.

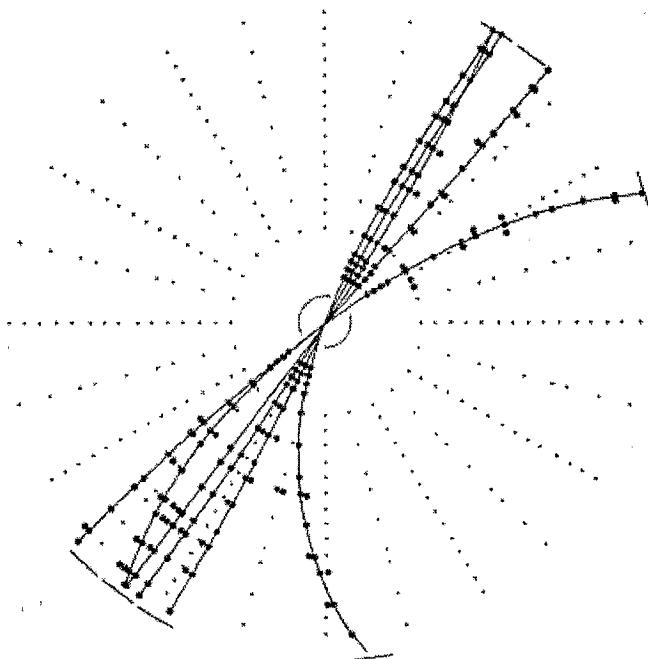
اگر برای محدوده حامل رنگ (شامل خطوط میدان) چگالی انرژی در واحد طول ثابتی در نظر بگیریم، انرژی پتانسیل بین زوج کوارک-آنتی کوارک با افزایش فاصله افزایش می یابد (زیرا $r \sim V(r)$). بنابراین کوارک ها و گلوئون ها راه گریز ندارند. حال سئوال اینجاست که هادرون ها چگونه شکل می-گیرند؟ همانگونه در شکل C نشان داده شده، فاصله زوج کوارک-آنتی کوارک تا جایی افزایش می یابد که انرژی پتانسیل بوجود آمده برای تولید زوج کوارک-آنتی کوارک دیگری کافی باشد.

شکل.C. تشکیل جت هنگام جدا شدن کوارک و آنتی کوارک

به همین سبب تولید زوج کوارک و آنتی کوارک اضافی و گلوئون تا زمانی ادامه می یابد که تکانه داخلی کوارکها به حداقل ممکن برسد و رنگ خالص نهایی صفر شود. بنابراین حداکثر مقدار برای جفت شدگی رنگ بوجود می آید. کوارک های اولیه هرگز به صورت آزاد مشاهده نمی شوند. فقط پایتون ها و دیگر هادرون ها به آشکارساز برخورد می کنند. هادرون های تولید شده اکثراً مزون های سبک پایتون هستند. پیکان های پهن در شکل A نشان دهنده جت هایی از هادرون ها می باشد که

در جهت کوارک های اولیه و در خلاف جهت همدیگر (برای پایستگی تکانه) پراکنده می شوند. شکل D یک نمونه از فرآیند دوچتی است.

شکل D. جت های کوارک و آنتی کوارک تولید شده در برخورد سر به سر e^+ و e^- در مرکز تصویر

بطور خلاصه کوارکها خاصیتی بنام رنگ ها همانند بار الکتریکی دارند. نظریه رنگ (QCD) و نظریه الکترومغناطیسی (QED) از جهاتی شبیه به هم هستند. گلوئون های بدون جرم بین کوارکهای رنگی مبادله می شوند، همانطورکه فوتون بدون جرم بین الکترون ها مبادله می شود [1]. برای بررسی توزیع زاویه ای هادرон های تولید شده در این برهمکنش ابتدا مفاهیم اولیه مورد نیاز را بیان کرده و سپس به تجزیه و تحلیل این برهمکنش می پردازیم.

فصل اول

مدل کوازک

نیروهای اساسی

الکترودینامیک کوانتومی (QED)

قطیش خلاء در الکترودینامیک کوانتومی

کرومودینامیک کوانتومی (QCD)

برهمکنش های ضعیف

هموردایی لورنتز و نمایش چهاربُرداری

نظریه پراکندگی

سطح مقطع پراکندگی

پراکندگی رادرورد

قاعده طلابی فرمی

پراکندگی دو ذره‌ای در مختصات مرکز جرم